

Aldona Furgalska

O pseudonimach literackich

Język Artystyczny 1, 116-128

1978

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O pseudonimach literackich

1983, 1984

Pseudonim jest jednym z typów nazw osobowych. Według definicji *Słownika języka polskiego* to „nazwisko lub imię zmyślone, przybrane, używane zamiast właściwego przez pisarzy, aktorów, dziennikarzy lub działaczy konspiracyjnych”¹. *Słownik terminów literackich* poszerza definicję mówiąc o „przybranym nazwisku, imieniu, znaku graficznym itp., używanych w wystąpieniach publicznych”². Obydwie definicje podkreślają zastępczość nazwy i wskazują na główną przyczynę jej powstania — chęć ukrycia własnego nazwiska (wiąże się to z różnymi względami: cenzurą w czasach niewoli politycznej, tworzeniem w drugim czy dalszym planie literatury uznawanej za „gorszą” w wypadku znanych autorów piszących powieści kryminalne, sensacyjne itd.).

Zarówno przezwisko, jak pseudonim są nazwami zastępczymi. Inna jest jednak geneza obydwu typów nazw³, co staje się źródłem istotnych różnic. Pseudonim tworzy sam użytkownik, pozbawiona jest zatem ta nazwa tak charakterystycznego dla przezwiska nacechowania emocjonalnego (jeśli przyjęta za pseudonim nazwa ma wartość ekspresywną, odnosi się ona nie do nosiciela, ale do problemu, idei, myśli zawartej w dziele, ma charakter zabiegu stylistycznego). Zasięg używalności przezwiska jest społecznie ograniczony, pseudonim — zwłaszcza literacki — ma zasięg ogólny, szeroki.

Przedmiotem zainteresowania⁴ stały się nazwy zastępcze, których używali polscy pisarze. Pochodzą one z różnych epok rozwoju polskiej litera-

¹ W. Doroszewski: *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1958.

² M. Głowiński, T. Kostkiewiczowa, A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński: *Słownik terminów literackich*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1976.

³ Por. T. Skulina: *Funkcje przezwiska w systemie antroponimicznym*, [w:] *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*, pod red. Z. Stiebera, Warszawa 1974, nr 13.

⁴ Wyłączono kryptonimy — inicjały wykorzystane jako podpis pod tekstem — poddając analizie inne, różnorodne rodzaje pseudonimów.

tury, co pozwala na obserwację zależności tych nazw od stylu epok, w jakich powstawały. Pisarze, których pseudonimy analizowano, uprawiali różne gatunki literackie, daje to możliwość wskazania pewnych zależności między postacią pseudonimu a charakterem twórczości jego nosiciela. Istotne wydaje się wykrycie źródeł nazw tego typu, ukazanie sposobów ich tworzenia, a zwłaszcza wskazanie funkcji, jakie pełnią one w literaturze. Istotny jest także stosunek tego typu nazw antroponimicznych do kategorii nazw własnych oraz apelatywów. Ten rodzaj nazw osobowych budził dotychczas jedynie zainteresowanie wydawców, słownikarzy, o czym świadczą istniejące zbiory i słowniki pseudonimów.

Materiał badawczy zaczerpnięto ze zbioru Adama Bara *Słownik pseudonimów i kryptonimów pisarzy polskich oraz Polski dotyczących*⁵, pracy Lesława Bartelskiego *Polscy pisarze współcześni*⁶ oraz *Słownika współczesnych pisarzy polskich*⁷.

Przyjmując za nadrzędne kryterium sposobu funkcjonowania pseudonimów w literaturze, można podzielić je na:

I. Pseudonimy o funkcji aluzyjnej

1. Przekształcenia własnego nazwiska:

- a) modyfikacje słotwórcze,
- b) modyfikacje graficzne,
- c) modyfikacje semantyczne;

2. Nazwy własne pozostające w związku z biografią pisarza.

II. Pseudonimy o funkcji semantyczno-stylistycznej

1. Nazwy własne:

- a) nazwiska znaczące,
- b) nazwy własne nawiązujące do twórczości;

2. Deskrypcje jednostkowe;

3. Nazwy pospolite.

PSEUDONIMY O FUNKCJI ALUZYJNEJ

Jest to grupa nazw powstająca w wyniku różnorodnych przekształceń słotwórczych czy graficznych właściwego imienia i nazwiska autora. Modyfikowane nazwy własne są źródłem twórców będących pewną aluzją, nawiązaniem, odesłaniem odbiorcy do twórcy, osoby autora. Najczęściej wykorzystywane sposoby przekształceń to modyfikacje postaci słotwórczej, zmiana postaci graficznej i modyfikacje semantyczne. W wyniku otrzymujemy bądź twory pozasłownikowe, sztuczne zbitki głosek,

⁵ A. Bar: *Słownik pseudonimów i kryptonimów pisarzy polskich oraz Polski dotyczących*, Kraków 1938.

⁶ L. Bartelski: *Polscy pisarze współcześni 1944—1970*, Warszawa 1972.

⁷ *Słownik współczesnych pisarzy polskich*, pod red. E. Korzeniewskiej, Warszawa 1964.

bądź też nazwy nowe imitujące swą budową rzeczywiste imiona czy imiona i nazwiska⁸.

Modyfikacje słowotwórcze

Przeobrażenia formy słowotwórczej dokonują się na drodze dezintegracji⁹ nazwy podstawowej, derywacji sufiksальной, tworzenia skrótowców.

Dezintegracji podlegać może samo imię lub samo nazwisko autora bądź też imię i nazwisko łącznie. Najprostszą formą dezintegracji pełnej nazwy własnej jest odrzucenie jej części — np. nazwiska — i użycie jako pseudonimu samego tylko imienia w pełnym brzmieniu. Tak więc *Artur Wiktor* to pseudonim Artura Wiktora Ciświckiego, *Jerzy* ← *Jerzego Czeszejko-Sochackiego*; czasem zjawia się forma zaprzeczona: *Nie-Marian* ← *Marian. Groszkowski*, *Niemichał* ← *Michał Bałucki*. Ten rodzaj pseudonimu nosi nazwę *prenonimu*. Często wykorzystywane bywają hipokorystyczne postaci imion: *Toldek*, *Told* to pseudonimy Wiktolda Zechentera, *Tadzio-Tadzio* — Tadeusza Wittlina, *Franek* — Franciszka Lenarta, *Janko* — Jana Kotowskiego, *Adamko* — Adama Koziarskiego itp.

Najczęściej imię staje się podstawą tworów nietypowych, stanowiących efekt różnorodnie przeprowadzanych dekompozycji wyrazów: m utylacji środkowej części¹⁰ imienia — *F... x* ← *Feliks Chlibkiewicz*; zachowania końcowej części imienia *staw* ← *Władysław Baranowski*, *ens* ← *Klemens Kantecki*, *am* ← *Adam Chodyński*; zachowania początkowej części imienia *bo* ← *Bolesław Olszewicz*, *Władysław* ← *Jan Władysław Dawid*, *Agni* ← *Agnieszka Łuczkówna*; m utylacji różnych części składowych — *Teusz* ← *Tadeusz Żuliński*, *Nufr* ← *Onufry Pietraszkiewicz*, *Ohdan* ← *Bohdan Dyakowski*, kontaminacji części dwu imion autora *Feranto* ← *Ferdynand Antoni Ossendowski*, *Astach* ← *Antoni Stach Chołoniewski* itd.

Podobnym przekształceniom poddaje się także same nazwiska. Stąd pseudonimy: *A-ski* ← *Adamski*, *a-k* ← *Asnyk*, *F-l* ← *Finkel*, *G-łto* ← *Giedwiłło*, *Fal-ski* ← *Faleński*, *Bar* ← *Bartynowski*, *Chołton* ← *Choł-*

⁸ Najbardziej wyszukane aluzje przyjmują postać wierszowanych zagadek, rebusów. Pseudonim Jana Karola Dachnowskiego brzmi: *Wierzch na budynku, na początek Xieżyca, / Kto nie znał Perypestasmatowicza, / Ski przyłóż, alić obok autor stoi, / Nie żołnierza, szpetnie bo staremu w zbroi.*; a Adama Korczyńskiego: *Imię ma z rajy, ski ogon przezwiska, / Rok wspacznie głowie, czyn w środek się wciska.*

⁹ Dokonanie uszczuplenia, odrzucenia części formy podstawowej.

¹⁰ Nie można mówić o morfemach, ponieważ podziały często przebiegają poza granicami morfemów.

niewski, *am* ← Ameisen, ... *cz* ← Abramowicz, *qż* ← Pieniążek, *Ptkwcz* ← Pietkiewicz.

W wypadku dezintegracji nazwisk obok tego typu pozasłownikowych tworów bardziej interesujące wydaje się tworzenie „nowych” nazwisk. Są to formy zbudowane na wzór istniejących w języku polskim nazwisk (najczęściej zakończone na *-ski*, *-cki*, *-icz*), stanowiące wynik *m u t y l a c j i* części własnego nazwiska, np. *Bierkiewicz* ← Fabierkiewicz, *Ziński* ← Brzeziński, *Tomirski*, *Tomski* ← Żytomirski, *Gocki* ← Wygodzki, *Wicz* ← Staniewicz, *Wim* ← Tuwim, *Kisiel* ← Kisielewski, *Wiech* ← Wiechecki czy *Tuwicki* ← Tuwim.

Analogicznie postępuje się również w wypadku przekształceń dezintegracyjnych imienia i nazwiska. Oto kilka przykładów: *Aleksander Wat* ← Aleksander Chwat, *Albert Cim* ← Albert Cimochoowski, *Józef Danek* ← Józef Daniluk.

Często stosowaną postacią pseudonimu jest także zachowanie własnego imienia i połączenie go z inicjałem lub w inny sposób skróconym nazwiskiem: *Adolf Al.* ← Adolf Aleksandrowicz, *Stanisław B.* ← Stanisław Bełza, *Tytus Cz.* ← Tytus Czyżewski, *Jan Brz.* ← Jan Brzękowski itd.

Derywacja dezintegralna towarzyszy czasem derywacji sufiksальной w przypadku tworzenia nowych nazwisk, których podstawą stają się właściwe imiona przyjmujących je pisarzy. Ten typ ilustrują następujące przykłady: *Romski W.* ← Romuald Szumski, *Dr Z. Mirski* ← Mirosław Zdziarski. Najczęściej jednak w tym typie pseudonimów mamy do czynienia z samą tylko derywacją sufiksalną, jak w przykładach: *Marek Romański* ← Roman Dąbrowski, *Bogdański* ← Jan Józef Bohdan Dziekoński, *Ludwikowski* ← Ludwik Halski, *Lucyńska* ← Lucyna Kotarbińska.

Innym powszechnym zabiegiem słowotwórczym jest tworzenie skrótowców. Z nazw początkowych liter imienia i nazwiska autora powstają *literowce*. Tworzą one całość pozbawioną wartości semantycznej typu: *Wube* ← Wiktor Budzyński, *Emde* ← Mieczysław Dąbrowski, *haef*, *Haef* ← Helena Filochowska, *Zetha* ← Zygmunt Hałaciński, *Zetbeka* ← Zygmunt B. Kukulski, *Es-em-er* ← Stefan Marian Roguski, *Jot-ka* ← Jan Kasprzewicz, *ka-jot* ← Jan Kasprzewicz.

Pseudonimami stają się także *głoskowce* (powstające z pierwszych głosek imienia i nazwiska, czy imion i nazwiska): *Jon* ← Jan Naumoff Ostrowski, częściej *sy labowce*: *Tychy* ← Tytus Chyliczkowski, *Ta-ho* ← Tadeusz Hołuj, *Ro-sa* ← Roman Sadowski. Najpowszechniejsze w tym typie formalnych przekształceń są struktury mieszane, kombinowane: *Zygzar* ← Zygmunt Zaremba, *Alero* ← Aleksander Szuro, *Akon* ← Aniela Konówna, *Adin* ← Adolf Inlender, *Skar* ← Światopełk Karpiński, *Jotar* ← Jerzy Arzt. Wśród tego rodzaju skrótowców na uwagę zasługuje grupa nazw utworzonych w ten sposób, by imitowały struk-

tury rzeczywistych imion czy nazwisk: *Aljan* ← Aleksander Janowski, *Tepeusz* ← Tadeusz Pudłowski, *Rustan* ← Stanisław Ruzamski, *Stamir* ← Ludomir Michał Starzyński, *Milana* ← Aniela Milewska, *Staszycd* ← Stanisław Szydelski, *Jawir* ← Jan Wiktor, *Sa-za-cki* ← Wojniśław Kazimierz Zabłocki-Sawicz.

Modyfikacje graficzne

Ten sposób korzystania z własnego imienia i nazwiska czy nazwiska dla utworzenia pseudonimu charakterystyczny jest dla anagramów i ananimów. A n a g r a m y są wynikiem dowolnego przedstawienia liter w nazwisku czy imieniu: *Krystyna Laskeza* ← Krystyna Zaleska, *Stefan Omżerski* ← Stefan Żeromski, „*Ealt Ibże*” ← Elżbieta Szemplińska, *Ramon* ← Roman Siatkowski, *Olwid* ← Witold Hulewicz. Bardzo często przedstawienie liter ma charakter ustalony — nazwisko autora czy jego imię napisane jest w szyku odwróconym, od końca do początku. Pseudonimów tego rodzaju, tzw. a n a n i m ó w, jest wiele. Oto kilka przykładów: *Leon Noel* ← Leon Kociąkowski, *Sznedat K.* ← Tadeusz Korpala, *Aneri* ← Irena Weissowa, *Znamor* ← Roman, *X. Ranok* ← Konarski, *Iks Nim Sok* ← Kościński, *X. Purk* ← Krupski, *Iksmokol* ← Łukomski, *Iks Won Chyr* ← Rychnowski, *Bronisław Nabru* ← Bronisław Urban, *I.ks. Lettrab* ← Bartelski.

Czasem tego typu przekształcenie, ze względu na powstanie nowego, brzmiącego jak obce, nazwiska pociąga za sobą także transpozycję imienia jak w przypadku pseudonimów *Michel Folomrey* ← Michał Jeremołow czy *Zofie Reldies* ← Zofia Seidler, przez co zestawienie staje się bardziej prawdopodobne.

Modyfikacje graficzne często wywołują efekty żartobliwe, komiczne¹¹, np. w wypadku pseudonimu Leopolda Staffa → *Poldek* → *Paul d'Eck*, gdzie polskie brzmienie zdrobnienia zapisano za pomocą obcego wzoru graficznego. Taka transkrypcja polskiej formy utrudnia i opóźnia percepcję treści wyrazu. Efekt komiczny wynika z późniejszego rozpoznania znanego elementu słownego, ukrytego w niezrozumiałej początkowo formie zapisu. Podobny mechanizm działa w wypadku nazwy *Jul-jań* ← Julian Gałaj, *Hen-Ryk* ← Henryk Goldschmidt czy *Rogo Yski* ← Rogojski, *M. Česky* ← Maria Czeska Mączyńska. Zaskakuje tu nieoczekiwana, egzotyczna forma graficzna wyrazów rodzimych.

Czasem postać pseudonimu narzuca nietypowa forma graficzna nazwiska, np. *Nadeżda* ← Zofia Nadejde, *Trzeciak* ← Tretiak.

Sporą grupę tworzą pseudonimy, których podstawą jest g r a f i c z n a d e k o m p o z y c j a nazwiska: *B. Ursa* ← Bursa, *B. A. Licki* ← Balicki,

¹¹ Por. D. Butler: *Polski dowcip językowy*, Warszawa 1968.

M.A.Dejski ← Madejski, *R.Bicki* ← Rybicki, *B.Reza* ← Breza, *Jerzy Kowski* ← Irzykowski. Oddzielona kropką pierwsza litera nazwiska (lub jego część) staje się inicjałem imienia (bądź imieniem) połączonym z nowym nazwiskiem. Aluzja do właściwego nazwiska autora jest w tym typie mocno widoczna, choć forma graficzna stanowi pewnego rodzaju maskę.

Modyfikacje semantyczne

Przy zmianach słowotwórczych imię i nazwisko autora traktowano jako materiał (litery, głoski, sylaby) ulegający różnym przetworzeniom formalnym: dezintegracji, sufiksacji, skrótom.

Odrębną grupę stanowią te pseudonimy, w których użytkownicy-twórcy także nawiązują do własnych rzeczywistych nazwisk, ale podstawą tych nawiązań jest wartość semantyczna. Nazwisko traktuje się jak apelatyw mający swe znaczenie słownikowe. Stąd takie zabiegi, jak tłumaczenie nazwisk brzmiących identycznie z odpowiednimi apelatywami w językach obcych (często z dodaniem rodzimego sufiksu *-ski*, *-cki*) — *Igłowski* ← Nadel (niem. *Nadel* 'igła'), *Orłowski* ← Adler (niem. *Adler* 'orzeł'); tłumaczenie nazwisk polskich zawierających czytelny semantycznie element apelatywny — *G.Montone* ← Jan Baranowicz (wł. *montone* 'baran'), *Novus* ← Nowicki (łac. *novus* 'nowy'), *Fox* ← Lisiewicz (ang. *fox* 'lis').

Prenonimy także występują często w postaci obcych odpowiedników polskich imion, np.: *Hédvige* ← Jadwiga Łubieńska, *Charles Edmound* ← Karol Edmund Chojecki, *Ippolito* ← Hipolit Milewski, *Teddy* ← Tadeusz Wittlin, *Stanis Anthony* ← Stanisław Antoni Marczyński.

Skojarzenia semantyczne zdecydowały o powstaniu takich nazw zastępczych, jak: *Złuś* ← Feliks Dobruś, *Atut* ← Józef Leopold Caro czy *Ali-Bab* ← Henryk Babiński, *J.Króliński* ← Jan Kazimierz Denes. Ten ostatni pseudonim motywowany jest przez zestawienie imion narzucające skojarzenie z postacią jednego z polskich królów. Apelatyw *król* stał się podstawą nazwiska *Króliński*, to z kolei pozwoliło na utworzenie innej postaci tego pseudonimu *J.K.Ruliński*, gdzie zastosowano znany zabieg graficznego przesunięcia granicy nazwiska.

Nazwy własne pozostające w związku z biografią pisarza

Dla odbiorcy trudniejsze do dostrzeżenia są aluzje nie odwołujące się do nazwiska autora, ale do faktów z jego biografii. Pseudonimy tego rodzaju wymagają od odbiorcy wiedzy i dociekliwości, pozwalających właściwie je zinterpretować. Te biograficzne odwołania mogą być rozmaite. Autorzy tworzą nazwy zastępcze od nazwisk innych rzeczywistych osób (najczęściej bliskich sobie), nazw geograficznych związanych z ich biogra-

fią, od nazw herbów itd. Ilustrują to przykłady: *J. K. Dębowski* pseudonim Juliana Krzyżanowskiego, *Arnsztajnowa* — Henryka Ułaszyna (obydwa od nazwiska panińskiego matki), *Władysław Dobromilski* — Tadeusza Grabowskiego (od imienia ojca i miejsca urodzenia — Dobromila) czy tego samego autora *Władysław Huczko* (od imienia ojca i nazwy przedmieścia rodzinnej miejscowości), inny pseudonim Henryka Ułaszyna to *Henryk Dołęga* lub jego anagram *Łęgado*, podobnie jak Aleksandra Głowackiego *Bolesław Prus* powstały od nazw herbów autorów; *Jan Lwowiec* pseudonim Mieczysława Opalka, *M. Mediceus* — Michała Pawlikowskiego pochodzą od nazw miejsca urodzenia — Lwowa i Medyki (w tym drugim przypadku dochodzi dodatkowa wartość znaczeniowa — związek z nazwiskiem słynnego rodu włoskich mecenasów sztuki). *Geonimy* (pseudonimy utworzone od nazwy geograficznej) przyjmują zresztą częściej postać typu *Walenty ze Smolicy* ← Walery Łoziński, *Józef z Bochni* ← Józef Chmielewski itd. lub *Ukrainiec* ← Leon Daniluk, *Krakowianka* ← Julia z Tokarskich Darowska.

PSEUDONIMY O FUNKCJI SEMANTYCZNO-STYLISTYCZNEJ

Źródłem pseudonimów aluzyjnych są nazwy własne. Różnorodnie przekształcane, modyfikowane dają w wyniku sztuczne, pozbawione znaczenia słownikowego zbitki głosek lub imitację nazwisk czy imion.

Inaczej rzecz się ma w typie nazw zastępczych o funkcji semantyczno-stylistycznej. Są to bowiem pseudonimy niosące treść deskryptywną. Będąc zatem wyrażeniami jednostkowymi¹² — odnosząc się do pojedynczych obiektów — nie są typowymi nazwami własnymi. Ze względu na dowolny charakter doboru pseudonimu (decyduje najczęściej sam nosiciel) nazwa taka może zawierać elementy opisu nosiciela¹³. Treść deskryptywna nie ogranicza się jednak tylko do tego typu odwołań.

Pseudonimy pełniące funkcje semantyczno-stylistyczne odsyłają głównie do problemu, sprawy, postawy autora lub do dzieła, jego charakteru i problematyki. Twórca tego rodzaju nazw sięgać musi do zasobu apelatywów, których znaczenie wchodzi później w treść nowej nazwy zastępczej. Sposobów korzystania z istniejących w języku wyrazów pospolitych jest kilka — apelatywy stać się mogą podstawą nowych nazwisk czy imion znaczących, wchodzić w skład deskrypcji jednostkowych¹⁴ lub funkcjonujących jako pseudonimy złożonych nazw pospolitych.

¹² Por. J. Searle: *Imiona własne*, [w:] *Logika i język. Studia z semiotyki logicznej*, pod red. J. Pelca, Warszawa 1967, s. 523—535.

¹³ Por. E. Grodziński: *Zarys ogólnej teorii imion własnych*, Warszawa 1973, s. 288.

¹⁴ *Ibidem*, s. 44—59.

Nazwiska znaczące

Ten typ onomastyczny szczególnie powszechny jest w literaturze XVIII-wiecznej (choć i wcześniej spotkamy pseudonimy typu *Niedzwiel Prawdźic* — Jana Jurkowskiego). Wtedy to nastąpiło odnowienie języka w zakresie nazewnictwa literackiego — nazwisko stało się ważnym środkiem charakteryzowania bohatera. Przełom ideowy, jaki dokonywał się w dobie Oświecenia, ujawnił się w ożywieniu politycznym, w dążeniu do naprawy państwa i przeprowadzenia reform społecznych. Drogę nowym ideom otwierać miała literatura. Racjonalistycznemu przekonaniu, że literatura wychowuje i kształci, odpowiadała przewaga gatunków dydaktycznych. Najczęściej spotykamy się wtedy z satyrą, bajką, komedią satyryczno-obyczajową czy polityczną. Świadomie i chętnie ówcześni twórcy używali charakterystycznych nazw osobowych. Piętnując głównie wady społeczne ale i indywidualne, pisarze tworzyli bohaterów-tezy, podkreślając dydaktyczną i ilustratorską funkcję tych postaci także ich nazwiskiem. Sprawom politycznym, społecznym i kulturalnym poświęcano artykuły i felietony zamieszczane w czasopismach. Publicystyka, zmierzając do czynnego oddziaływania na opinię społeczną, agitowała, nauczała, wyśmiewała nie tylko za pomocą przekazywanych treści, ale i za pomocą znaczącego, mówiącego nazwiska ich autora. Pojawia się zatem wtedy wiele pseudonimów okazjonalnych, pozwalających autorowi na wskazanie słusznej postawy politycznej, społecznej itp. lub ośmieszenie zacofanych poglądów.

Swe artykuły w „Monitorze” (z lat 1765—1796) Ignacy Krasicki podpisywał kilkunastoma różnymi pseudonimami, m.in. *Antalewicz, Politycznicki, Powolnicki, Prawdźicki, Rzetelski, Słabski, Starosłużalski, Staruszkiewicz*. Podobnie inni publicyści: Franciszek Bohomolec → *Bywałski, Dzisiejkiwicz, Galantecki, Lubożoński, Ochotnicki, Odziański, Pokutnicki, Posrzednicki, Poznajewski, Staroświat, Uczciwski*; Jan Albert-randy → *Antykiewicz*; Mikołaj Jaśkiewicz → *Eudoxus Dobrowiarski, Philaletes Prawdźicki*; ks. Michniewski → *Mieściszko Gminowicz, Monitorski, A.Stylski*; ks. Żórawski → *Dobroprzyciacielski, Pokajański Expijkiewicz, Prawowierski, Symplicjan Staruszkiewicz* itp.

Ten typ pseudonimu nie ma charakteru stałego. Dobór nazwy zależy jest od postawy, jaką chce autor zmanifestować, sprawy, jaką propaguje, wady, którą wyśmiewa itd. Odpowiedni semantycznie apelatyw staje się podstawą derywatu nazwiskowego.

W późniejszej, XIX- i XX-wiecznej literaturze, odnajdujemy także ten oświeceniowy typ onomastyczny: *Ignacy Werowski* pseudonim Piotra Krempey, *Prawdolub Rusin* — Emiliana Kossaka, *Żegota Krzywdźic M.D.Chamski* — Mieczysława Dzikowskiego, *J.Krajowski* — Józefa Ko-

mierowskiego, *Onegdajski* — Edwarda Antoniego Żeligowskiego, *Filaret Prawdowski* — Henryka Kamieńskiego i *Spirydion Prawdzicki* — Zygmunta Krasińskiego. Do oświeceniowej stylistyki nawiązał Tadeusz Mikulski, gdy w 1955 roku list *Mości Panie Monitor*, pisany XVIII-wieczną polszczyzną, podpisał pseudonimem *Figlacki*.

W tym typie nazw zastępczych najbardziej popularny, najczęściej wykorzystywany jest apelatyw *prawda*, niosący szczególnie przydatną treść semantyczną. Powstało od niego wiele różnorodnych derywatów nazwiskowych: najczęściej *Prawdzic* (m.in. Alfreda Młockiego, Adama Maciejowskiego, Henryka Lewandowskiego, Emila Breitera, Karola Filipowicza, Ignacego Fudakowskiego), także *Prawdzicki* (m.in. Romana Buczyńskiego, Mikołaja Jaśkiewicza, Zygmunta Krasińskiego), *Prawdowski* (Henryka Kamieńskiego, Jerzego Heczki), *Prawdowski* (Zygmunta Małachowskiego), *Prawdolub* (Emiliana Kossaka), *Pradostaw* (Cyryla Adamskiego). Od łacińskiego odpowiednika apelatywu powstało nazwisko *Werowski* (pseudonim Piotra Krempy).

Odwołując się także do semantyki przejęto w funkcji pseudonimu nazwy własne typu *Fantazy* (Wiktor Gomulicki), *Anhelli* (Zygmunt Szczęsny Feliński), *Prometeusz* (Gulewski) oraz *Ters* lub *Tersytes* (Jerzy Bandrowski). Te i tym podobne odwołania są aluzjami do literatury, kultury, niosą odpowiednią treść ideową, metaforyczną. Są to także nazwy znaczące, choć inaczej niż wcześniej omówione pseudonimy odapelatywne (typu oświeceniowego). Zbliżają się one do pewnego rodzaju pseudonimów okupacyjnych.

Nazwy własne nawiązujące do twórczości

Odapelatywnymi nazwiskami są często także i takie, które tworzy autor, by nawiązać do treści dzieła, jego charakteru. Tak powstały między innymi nazwy *K.Lach* (Leona Koreckiego: *Nieco o mowie*, Poznań 1843), *Paweł Lechliński* (Feliksa Kozłowskiego: *O kierunku oświaty Polaków w Niemczech*, Paryż 1843), *Dr Nadmorski*, *Nadmorski* (Józefa Łęgowskiego piszącego o gwarze kaszubskiej), *Cześnikiewicz* (Józefa Minińskiego: *Galeria obrazów szlacheckich*, Warszawa 1860), *Theatralski* (Ignacego Krasickiego — felietony dotyczące teatru i sztuki dramatycznej), *Minorowicz Kwinta* (Ignacego Kozłowskiego: *Podróż muzyczna*, Petersburg 1835), *Edward Czyński* (Henryka Merczynga: *Etnograficzno-statystyczny zarys liczebności*, Warszawa 1887) czy *Mruczyśław Pazurek*, którym Maria Konopnicka podpisała *Szkolne przygody Pimpusia Sadetko*.

Są to także nazwiska mówiące. Charakteryzują jednak nie autora, jego stosunek do przedstawianych problemów, ale dotyczą samego utworu, zagadnień tam poruszanych. Związek pseudonimu z utworem może mieć

oczywiście i inny charakter, gdy funkcją przyjętego nowego nazwiska jest uprawdopodobnienie, urealnienie łączności między dziełem i jego twórcą. Dobrze ilustrują to przykłady nazwisk zastępczych przyjmowanych przez twórców literatury sensacyjnej, kryminalnej: *Joe Alex* i *Kazimierz Kwaśniewski* to nazwiska, których używa Maciej Słomczyński (wybór zależy od tego, czy przedstawione wydarzenia rozgrywają się w Polsce, czy poza jej granicami), Tadeusz Kwiatkowski używa pseudonimów *Noel Randon* lub *Wigiliusz Randoński*, Ireneusz Ireduński — *Umberto Pesco*, Ludwika Woźnicka — *Emilia Cassa*, *Emilia Cassa-Kasicka*, Andrzej Wydrzyński — *Mike W.Kerrigan* itp.

Komizm językowy staje się podstawą wielu nazw będących pseudonimami twórców satyrycznych. Nazwa *F. Sconoppi* (pseudonim Juliana Tuwima) imituje nazwisko, będąc graficzną transpozycją części przysłowia *wyrwać się jak filip z konopi*. Utwory żartobliwe, satyryczne stwarzają podobnych możliwości wiele.

Deskrypcje jednostkowe

W wypadku nazwisk znaczących apelatyw stawał się podstawą derywatów nazwiskowych, w wypadku deskrypcji jednostkowej imiona pospolite wchodzi w jej skład. Istotą bowiem tego typu nazwy jednostkowej (występującej w roli imienia własnego) jest to, że wymienia ona cechy oznaczanego przez siebie przedmiotu, co zezwala na jego identyfikację. Charakterystyka ta musi dokonywać się za pomocą nazw pospolitych.

Pseudonimy będące deskrypcjami jednostkowymi najczęściej przyjmują postać wyrażenia, w którym autor tekstu określa się jako twórca innego swego dzieła: Karol Czarnecki → *Autor śpiewu rapsodycznego pod nazwą „Rapsod narodowy”*, Baudouin de Courtenay → *Autor „Uwagi ogólne nad stanem rolniczym”*, Wojciech Bogusławski → *Autor „Słubu modnego”*, Ignacy Chodźko → *Autor „Obrazów Litewskich”* itp.: czy tłumacz dzieła innego autora, np. Jan Czeczot → *Tłumacz piosenek wieśniaczych z nad Niemna i Dźwiny*, Jan Kanty Chodani → *Tłumacz książki „Wiersz o człowieku”*; bądź wydawca, redaktor, np. Konstanty Majeranowski → *Wydawca Pszczółki krakowskiej*, Ignacy Chrzanowski → *Wydawca Tygodnika dla dzieci*, Karol Gregorowicz → *Redaktor Przyjaciela zdrowia* itp.

Deskrypcje jednostkowe tego typu mogą pełnić funkcję imienia własnego, gdyż zawierają określenie jedyności desygnatu. Nazwa taka pozwala na zidentyfikowanie autora (wystarczy znajomość twórczości),

a także — co wydaje się istotniejsze — może sygnalizować związek problemowy, ideowy podpisanego w ten sposób utworu z tekstami powstałymi wcześniej i znanymi odbiorcy.

Nazwy pospolite

W funkcji pseudonimów użyte bywają także nazwy pospolite. Charakteryzują one nosiciela, określając jego postawę polityczną czy społeczną, np.: *Ludowiec* ← Kazimierz Czachowski, *Socyalista* ← Leon Falski, *Anti-anarchista* ← Eustachy Lewicki; stosunek do omawianego zagadnienia, np.: *Anty.AL.Koholik* ← Zofia Daszyńska, *Abstynent* i *Anty-Alko-Holik* ← Jan Wantuła, *Obojętny* ← Artur Górski, *Poinformowany* ← Tadeusz Majewski i inne cechy, jak w nazwach *Bibliofil* ← J. F. Kraczkowski, *Biblioman* ← Konstanty Górski, *Gazda* ← Feliks Gwiżdż, *Rolnik*, *Wieśniak*, *Hreczkosiej* ← Zygmunt Gloger itp. Wiele z tych nazw informuje o anonimowości tekstu, np. *Nieznajomy* ← Piotr Zaleski, Ludwik Heller, *Nieznany* ← Guszecki, *Bezimienny* ← Jabłonowski, *Autor* ← Grochowski, *Ignotus* ← Jan Brzeziński, Kazimierz Chłędowski i inni.

Znacznie częściej jednak jako pseudonimy występują złożone nazwy ogólne. Są one także, jak deskrypcje jednostkowe, pewnym opisem, zawierają zespół cech określanego desygnatu, od deskrypcji różni je jednak fakt braku określenia jedyności desygnatu, mogą być odniesione do wielu desygnatów. Pseudonim tego rodzaju pełni głównie funkcję semantyczno-stylistyczną. Informacja, jaką niesie o autorze, nie pozwala na identyfikację jego osoby. Nie idzie bowiem o odniesienie do konkretnej, rzeczywistej postaci, ale do jej poglądów, postawy itd. Jeśli zjawia się często określenie „*Jeden z ...*”, jest to pozorna tylko informacja o jednostce, mówi ona właśnie o reprezentowaniu poglądów jakiegoś ugrupowania, o łączności z grupą, a jednostka odsunięta jest na plan dalszy.

Często pseudonimy tego rodzaju mówią o postawie politycznej autora, nawiązując równocześnie do tematyki podpisanego tekstu: *Młoda Polka* ← Klementyna z Tańskich Hoffmanowa, *Pewien obywatel życzliwy Ojczyźnie y Monarsze* ← Kajetan Kościółowski, *Były konfederat* ← Wacław Koszczyc, *Jeden z emisariuszów* ← Michał Chodźko, *Rzetelny y prawdziwy podsciwyh Polaków syn* ← Tomasz Witold Aleksandrowicz; o stosunku do przedstawianych zagadnień: *Świadek naoczny* ← Franciszek Dobrowolski, *Przyjaciel rozsądku* ← Hebdowski, *Druh Prawdy* ← Dziewałtowski; o solidarności z określoną grupą, jej ideologią: *Dawny uczeń szkół wojewódzkich i uniwersytetu warszawskiego* ← Franciszek Dmochowski, *Jeden Oficer ze Sztabu Langiewicza* ← Bronisław Abramowicz, *Jeden z dawnych wychowañców Szkoły rycerskiej* ← Ignacy Dembow-

ski; o motywach wyboru danego problemu: *Ktoś co lubi teatr* ← Antoni Matakiewicz (*Czy można nie lubić teatru. Afisz teatralny*, Kraków 1874), *Lekarz wolno praktykujący (O kąpielach płynnych*, Kalisz 1852), *Członek wyprawy naukowej dra J. Siemiradzkiego do Brazylii i Argentyny* ← Antoni Hempel (*Polacy w Brazylii, Lwów 1893*).

Uwagi i uogólnienia poczynione w artykule nie wyczerpują oczywiście zagadnienia. Problem literackich pseudonimów i ich funkcji w literaturze stwarza bowiem rozległe możliwości badawcze.

Альдона Фургальска

О ЛИТЕРАТУРНЫХ ПСЕВДОНИМАХ

С о д е р ж а н и е

Псевдонимы польских писателей вызывали до настоящего времени интерес издателей и словаристов, о чем свидетельствуют имеющиеся собрания и словари псевдонимов. Содержащийся в них богатый материал послужил основанием для исследований отношения такого типа антропонимических названий к категории собственных имен с одной стороны и апеллятивов с другой, способов их образования, зависимостью между видом псевдонима и характером деятельности его носителя и особенно функций, какие они исполняют в литературе.

Aldona Furgalska

SUR LES PSEUDONIMES

R é s u m é

Jusqu'à présent les pseudonimes des écrivains polonais inspiraient l'intérêt des éditeurs et des lexicographes comme en témoigne les lexiques et les dictionnaires des pseudonimes existants. Le matériel ainsi recueilli a constitué la base de réflexions concernant: le rapport entre ce type de noms anthroponymiques et la catégorie des noms propres d'un côté et des appellatifs de l'autre, leur mode de formation, les dépendances entre la forme du pseudonime et le caractère du personnage qui le porte, et surtout la fonction qu'ils jouent dans la littérature.